

УДК 343; 342
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.28>

О. В. Голов
orcid.org/0009-0007-9770-6876
аспірант кафедри адміністративного права та процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Будь-яке дослідження у правовій науці спирається на понятійно-категоріальний апарат. Щоб краще явище зрозуміти і дослідити, необхідно сформулювати поняття цього явища, надати йому науковий зміст. Наразі в Україні продовжується збройна агресія росіян проти нашої держави, українське суспільство майже усі свої сили та увагу витрачає на відсіч агресору, але кожній війні властиво завершуватися і треба наступним поколінням українців робити підґрунтя для комфортного і кращого, ніж наше наразі, життя. Це стосується і права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Безпечне довкілля для громадян України, на жаль, ще не скоро буде таким із врахуванням усіх тих бід, які росіяни зробили через свої варварські дії. Тотальне замінування території, знищення артилерією міст, сіл, лісів тощо, підриви гребель та багато чого призвело до таких наслідків, що їх необхідно буде ліквідувати протягом десятиліть. Україна опинилася в таких умовах, що наука адміністративного права, проблематика понятійно-категоріального апарату адміністративно-правового забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля потребує врахування усіх зазначених реалій.

Питання адміністративно-правового забезпечення права громадян на безпечне життя і здоров'я довкілля вивчають такі дослідники: М. Алмані, К. Денисенко, О. Запольський, А. Корольова, Я. Лазур, В. Полубатько, К. Солодан, та ін.

Метою статті є визначити поняття адміністративно-правового забезпечення права громадян на безпечне життя і здоров'я довкілля.

На нашу думку, розпочати дослідження слід із розгляду Конституції України. Саме в Основному законі закріплюється право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Так, згідно ст. 50 кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [10]. Дослідники у питанні розуміння поняття права на безпечне для життя

і здоров'я довкілля не мають одностайності, й через відсутність законодавчого визначення намагаються на науково-теоретичному рівні навести авторські бачення таких суспільних відносин. Л. Васильчук та Ю. Бисяга використовують термін форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні як зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, особисто або через організації та через інші уповноважені суб'єкти, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення власних потреб та інтересів у цій сфері [6, с. 324; 3, с. 18–19].

В. Корольова наводить наступне авторське бачення поняття права на безпечне для життя і здоров'я довкілля: «це закріплена в Конституції України і гарантована державою сукупність історично обумовлених ступенем розвитку суспільства можливостей кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів. Дане право має складну структуру, а його зміст необхідно розглядати з урахуванням критеріїв безпечного стану довкілля. На сьогодні такими критеріями є система екологічних, санітарно-протиепідемічних та інших норм, нормативів, вимог, правил, заборон тощо [11, с. 41]. Г. Анісімова право на безпечне для життя і здоров'я довкілля розглядає як закріплену Конституцією України і забезпеченою державою можливість суб'єкта проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоди здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво-необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави та інших фізичних або юридичних осіб виконання екологічної безпеки, а у випадках їх порушення звертатися за захистом до відповідних органів [1]. В контексті наведених визначень зауважимо, що слухним у В. Корольової є згадування про історично обумовлений ступенем розвитку суспільства можливість користуватися безпечним довкіллям, оскільки погляди на певні блага і права змінюються і трансформуються разом із розвитком суспільної думки, технологій

тощо. Також згадка про встановлені нормативно якості безпечності дозволяє спиратися саме на законодавчі акти щодо розуміння критеріїв безпечності. Г. Анісімова у свою чергу слушно зауважила про право на захист у судовому порядку тощо зазначеного права у судовому порядку тощо.

П. Рабінович наводить твердження про конституційне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля як можливості людини, які необхідні для її фізичного існування і задоволення її біологічних та матеріальних потреб [14, с. 10], а С. Грицкевич вважає, що таке конституційне право має розглядатися як самостійна група можливостей, яка спрямована на задоволення екологічних потреб [5, с. 57].

В питанні поняття адміністративно-правового забезпечення розглянемо думку щодо цього поняття дослідниці І. Шопіної, яка пише, що це є система адміністративно-правових засобів і способів і процедур їх легалізації, що здійснюється з метою створення умов для всебічної реалізації прав, свобод та інтересів людини, громадянського суспільства, суб'єктів підприємницької діяльності, інших суб'єктів адміністративно-правових відносин [16, с. 143–144]. В. Бойко вважає, що адміністративно-правове забезпечення: «це сукупність певних дій публічної адміністрації, які спрямовані на створення оптимальних умов функціонування механізму держави шляхом прийняття владно-публічних приписів, виконання розпорядчої діяльності, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації, та здійснення інших дій організаційно-правового характеру з метою правового впливу на суспільні відносини та захисту прав, свобод та законних інтересів осіб» [2, с. 97–98]. В. Бойко виділяє важливий аспект у діяльності саме публічних адміністрацій щодо адміністративно-правового забезпечення якихось суспільних відносин.

Н. Новак в контексті дослідження адміністративно-правового забезпечення виробництва й обігу органічної продукції в Україні до під адміністративно-правовим забезпеченням розглядає це як сферу найважливіших суспільних відносин, які визначають цілеспрямований вплив норм адміністративного права на забезпечення людей невіддільним правом на якісну й безпечну їжу в належних нормах споживання, що здійснюється завдяки уточненню розвитку положень теорії природного права та норм нашої Конституції щодо первинної цінності людини [4, с. 124]. Р. Ігонін розглядає адміністративно-правове забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції як регламентовану нормами адміністративного права діяльність суб'єктів владних повноважень, яка спрямована на створення умов для функціонування системи судів загальної юрисдикції та систему, встановлену нормами

адміністративного права, гарантій належного функціонування таких судів [9, с. 40]. В. Бойко також у сфері діяльності органів судової влади розкриває визначення адміністративно-правового забезпечення функціонування органів судової влади: «це визначена та регламентована законодавством діяльність органів державної влади (судової публічної адміністрації та деяких органів виконавчої влади), що забезпечує оптимальний механізм функціонування судової системи через вчинення різних організаційно-правових та розпорядчих дій публічного характеру, які створюють всі умови правильного функціонування судової системи» [2, с. 98].

Л. Наливайко у дослідженні про поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення прав дитини на безпечні умови життя наводить визначення такого забезпечення: врегульована нормами адміністративного права діяльність уповноважених суб'єктів, яка спрямована на здійснення та гарантування прав дитини на безпечні умови життя, створення усіх необхідних безпекових умов, а також гарантій їх реалізації. Серед елементів адміністративно-правового забезпечення прав дитини на безпечні умови життя дослідниця виділяє об'єкт адміністративно-правового забезпечення; суб'єкти такого забезпечення; норми адміністративного права; інструменти діяльності суб'єктів адміністративного забезпечення. У свою чергу, це досягається завдяки функціонуванню адміністративно-правового механізму: «що є комплексом правових, організаційних та фінансово-економічних заходів, котрі слугують інструментами втілення уповноваженими суб'єктами мети адміністративно-правового регулювання, реалізації прав дитини на безпечні умови життя, здійснення охорони і захисту відповідної сфери суспільних відносин. При цьому складовим підвидом вказаного механізму є механізм адміністративно-правового забезпечення реалізації дитиною права на безпечні умови життя, котрий потребує подальших наукових досліджень і вивчення» [12, с. 11].

Свій понятійно-категоріальний апарат дослідник В. Полубатко наводить через призму адміністративно-правового забезпечення саме реалізації приватними особами права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Звісно, у векторі руху нашої держави до ЄС, якщо можна так сказати, до побудови в Україні західної ліберальної демократії, змінюється й філософія підходів у діяльності публічних адміністрацій, коли вони не так регулюють чи контролюють діяльність громадян, як саме створюють усі умови для реалізації ними (громадянами) усього спектру своїх прав і свобод. Дослідник пише наступне: «адміністративно-правове забезпечення цього процесу є урегульованою нормами адміністративного

права діяльністю суб'єктів публічної адміністрації із публічного адміністрування сфери охорони навколишнього природного середовища, яка спрямована на забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля за допомогою контролю і нагляду за дотриманням законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, ліцензування і видачі інших документів дозвільного характеру, державної реєстрації та реалізації інших функцій публічного адміністрування. Ця діяльність виконує подвійну роль, оскільки, виходячи з аналізу чинного законодавства, вона є одночасно і способом забезпечення реалізації цього права, і самостійним способом його реалізації в частині правомочностей на чужі дії, які здійснюються без попередньо сформульованої вимоги особи, наділеної правом» [13, с. 198].

Серед українських дослідників, які займаються питанням визначення поняття адміністративно-правового забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля варто виділити Д. Запольського. Він зазначає, що: «це є взаємоузгоджена сукупність норм та і принципів права, методів адміністративного права, уповноважених суб'єктів і їхня діяльність, що мають на меті здійснення забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» [7, с. 331]. Дослідник серед характерних рис такого забезпечення в умовах воєнного стану вказує на недопущення вчинення злочинів росіянами проти довкілля України та мінімізація й подолання наслідків таких злочинів, розслідування таких злочинів (розслідування таких злочинів абсолютно доречно справа, але в контексті це має відбуватися розслідування воєнних злочинів росіян тощо, це вже сфера кримінального права, міжнародного гуманітарного); боротьба з ядерним тероризмом, недопущення виникнення аварій на ядерних об'єктах України»; недопущення використання агресором заборонених видів зброї та боєприпасів в Україні; міжнародне співробітництво у сфері захисту довкілля України від негативних наслідків війни [8, с. 543]. На жаль, в компетенції українських публічних адміністрацій в питанні саме адміністративно-правового забезпечення лише мінімізація наслідків впливу збройної агресії росіян та їх воєнних злочинів на довкілля або ліквідація таких наслідків. Недопущення використання забороненої зброї, протидія ядерному тероризму тощо це вже або питання діяльності ЗСУ та спецслужб України або питання політико-дипломатичного характеру.

У свою чергу, можемо доповнити, що нагальними після деокупації українських територій і відновлення там суверенітету українського народу, нашої влади, стануть питання розмінування, відновлення знищених щент лісів, наприклад, ліквідація наслідків руйнування Каховської

ГЕС, яке відбулася з вини росіян. На жаль, ще тривалий час через бойові дії довкілля на територіях, що були лінією бойового зіткнення, не буде безпечно для проживання громадян. Погоджуємося із К. Солоданом, що збройна агресія росіян спричинила порушення в тому числі й конституційного права людини на безпечне довкілля, що у свою чергу призвело до появи складного виклику перед українською владою – створення дієвого механізму забезпечення права на безпечне довкілля та відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу внаслідок бойових дій [15, с. 291]. 15 березня 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період». Цей Закон є одним з перших кроків на нормативне регулювання питання фіксації шкідливих для довкілля наслідків збройної агресії росіян, питання відновлення довкілля після завершення бойових дій [15, с. 289–290].

Висновки. Отже:

1. На основі аналізу наукового доробку у сфері адміністративно-правового забезпечення права на безпечне довкілля, під адміністративно-правовим забезпеченням права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна назвати регламентовану нормами адміністративного права діяльність публічних адміністрацій, яка спрямована на створення всебічних умов для реалізації громадянами України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

2. Активні бойові дії, спричинені російською збройною агресією, спричинили багато негативних наслідків для довкілля, порушили конституційне право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, тому адміністративно-правове забезпечення такого права українських громадян має вдосконалюватися із врахуванням фактору війни, їх наслідків у стратегічній перспективі, повоєнного відновлення.

Література

1. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини: монографія. Харків: Право, 2019. 672 с.
2. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 96–100.
3. Васильчук Л.Б., Бисага Ю.М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: монографія. Ужгород: Видавничий центр ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 208 с.
4. Гресько В.І. Поняття та елементи адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2021. С. 123–127. http://www.lsej.org.ua/6_2021/35.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/33>

5. Грицкевич С.Г. Конституційні екологічні права в системі конституційних прав людини і громадянина. *Право України*. 2001. № 8. С. 54–57

6. Денисенко К. В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 323–327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anporog_2024_1_59.

7. Запольський Д.Є. Поняття «адміністративно-правове забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні». *Держава та регіони. Серія : Прав.* 2023 р., № 4 (82). С. 325–331.

8. Запольський Д.Є. Поняття «адміністративно-правове забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні в умовах воєнного стану» та його характеристики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 540–544

9. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. № 1. С. 36–40

10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96.%D0%B2%D1%80#Text>

11. Корольова В.В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. *Legal Bulletin*. 2022. № 3. Р. 37–41. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/353>

12. Наливайко Л. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення прав дитини на безпечні умови життя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 8–14.

13. Полубатко В.В. Сутність адміністративно-правового забезпечення реалізації приватними особами права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. *Право та державне управління*. 2019. №. № 3 (36) том 1. С. 192–199.

14. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: Навч. Посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.

15. Солодан К.В. Право на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 289–291.

16. Шопіна І.М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 141–145.

Анотація

Голов О. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. – Стаття.

В дослідженні йде мова про понятійно-категоріальний апарат адміністративно-правового забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Акцентується увага на тому, що в українському законодавстві відсутнє визначення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, тому дослідники наводять різні трактування поняття такого права. Розглядається визначення дослідників щодо форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні; поняття права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Щодо визначень дослідників права на безпечне для життя і здоров'я довкілля акцентується увага на тому, що погляди на певні блага і права змінюються і трансформуються разом із розвитком суспільної думки, науки, технологій тощо. Також висвітлюються погляди дослідників на поняття адміністративно-правового забезпечення загалом, на адміністративно-правове забезпечення виробництва й обігу органічної продукції в Україні,

адміністративно-правове забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції, адміністративно-правового забезпечення функціонування органів судової влади, адміністративно-правового забезпечення прав дитини на безпечні умови життя. Наголошується, що нагальними після деокупації українських територій і відновлення там суверенітету українського народу, нашої влади, стануть питання відновлення безпечності довкілля в умовах, коли внаслідок збройної агресії росіян і бойових дій існуватиме значна кількість різноманітних загроз життю і здоров'ю українських громадян на цих територіях. Підсумовується, що під адміністративно-правовим забезпеченням права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна назвати регламентовану нормами адміністративного права діяльність публічних адміністрацій, яка спрямована на створення всебічних умов для реалізації громадянами України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Ключові слова: права громадян, адміністративно-правове забезпечення, збройна агресія, довкілля, реалізація права, публічна адміністрація.

Summary

Holov O. V. The concept of administrative and legal provision of the right of citizens to an environment safe for life and health. – Article.

The study deals with the conceptual and categorical apparatus of administrative and legal provision of the right of citizens to an environment safe for life and health. Attention is focused on the fact that the right to an environment safe for life and health is not defined in Ukrainian legislation, therefore researchers give different interpretations of the concept of such a right. The definition of researchers regarding the form of realization of the right to an environment safe for life and health in Ukraine is considered; the concept of the right to an environment safe for life and health. Regarding the definitions of researchers of the right to a safe environment for life and health, attention is focused on the fact that views on certain benefits and rights change and transform along with the development of public opinion, science, technology, etc. The views of researchers on the concept of administrative and legal support in general, on administrative and legal support for the production and circulation of organic products in Ukraine, administrative and legal support for the functioning of courts of general jurisdiction, administrative and legal support for the functioning of judicial authorities, administrative and legal support for the rights of children to safe living conditions. It is emphasized that after the de-occupation of the Ukrainian territories and the restoration of the sovereignty of the Ukrainian people, our government there, the issue of restoring the safety of the environment will become urgent in conditions where, as a result of the armed aggression of the Russians and hostilities, there will be a significant number of various threats to the life and health of Ukrainian citizens in these territories. It can be concluded that the administrative and legal provision of the right of citizens to a safe environment for life and health can be called the activity of public administrations regulated by the norms of administrative law, which is aimed at creating comprehensive conditions for the realization by citizens of Ukraine of the right to a safe environment for life and health.

Key words: citizens' rights, administrative and legal support, armed aggression, environment, implementation of law, public administration.